

LBRIS

We know
books

SAMUEL MOYN

Ultima utopie

DREPTURILE OMULUI ÎN ISTORIE

Traducere din limba engleză și note de

Ionuț Tudor

Prefață de

Cosmin Cerceș

TACT
EDITURA

Cuprins

<i>O istorie sinceră a drepturilor omului</i>	5
COSMIN CERCEL	
<i>Nota traducătorului</i>	17
IONUȚ TUDOR	
PROLOG.....	23
I	
Umanitatea înainte de drepturile omului.....	35
2	
Moarte la naștere	81
3	
De ce anticolonialismul nu a fost o mișcare a drepturilor omului	145
4	
Puritatea acestei lupte	203
5	
Dreptul internațional și drepturile omului	291

EPILOG

Povara moralității 347

Anexe 371

Eseu bibliografic 379

Mulțumiri 389

Angelus Novus (apariții recente)

Catherine Malabou – *Ce să facem cu creierul nostru?*

Domenico Losurdo – *Contraistoria liberalismului*

George Comninel – *Reinterpretând Revoluția Franceză.
Marxismul și contestarea revizionistă*

Giorgio Agamben – *Împărația și gloria. Pentru o genealogie teologică
a economiei și a guvernării (Homo sacer II, 4)*

Ellen Meiksins Wood – *De la cetățeni la seniori. O istorie socială a
gândirii politice occidentale din Antichitate până în Evul Mediu târziu*

Alexandre Kojève – *Introducere în lectura lui Hegel*

Theodor W. Adorno – *Dialectica negativă*

Ellen Meiksins Wood – *Libertate și proprietate. O istorie socială
a gândirii politice occidentale de la Renaștere la Iluminism*

Hans Blumenberg – *Secularizare și autoafirmare*

Dan Edelstein – *Iluminismul. O genealogie*

Déborah Cohen – *Natura poporului. Formele imaginarului social
(secolele XVIII-XXI)*

Veronica Lazăr – *Luminile revoluționează istoria. Istoria filosofică franceză
între critică și teologie. Vol. I. Erudiții și teologii*

Samuel Moyn – *Ultima utopie. Drepturile omului în istorie*

Coperta: IMAGINE TACT

Redactor: VIRGIL LEON

Corector: GEORGE STATE

Tehnoredactor: OANA GOIA

Editura TACT, str. Eremia Grigorescu, nr. 65, Cluj-Napoca
Tel./fax: 0733-117755, editura@imagnetact.ro

www.edituratact.ro

cele cu încărcătură juridică, sau note cu privire la personalități, evenimente și momente istorice relevante. Alături de textul sofisticat și dens al autorului, care a ridicat dificultăți majore de traducere prin subtilitatea nuanțelor cu care acesta operează, e posibil ca notele să sporească dificultatea parcurgerii textului, dar am asumat acest risc considerând că orice clarificare suplimentară este mai oportună decât orice posibilă neînțelegere.

Doresc să exprim mulțumiri Editurii Tact pentru acceptul de a publica în limba română cartea lui Moyn, precum și pentru răbdarea de care a dat dovadă de-a lungul timpului față de traducător. Sper ca relevanța intelectuală a lucrării să compenseze toate neajunsurile.

IONUȚ TUDOR

Ultima utopie

Prolog

ATUNCI CÂND aud expresia „drepturile omului”, oamenii se gândesc la cele mai înalte precepte morale și idealuri politice. Și pe bună dreptate. Se gândesc la un set familiar de libertăți liberale indispensabile și, uneori, principii mai extinse de protecție socială. Dar ele înseamnă, de asemenea, mult mai mult. Expresia implică o agendă de îmbunătățire a lumii și de realizare a unei lumi noi, în care demnitatea fiecărui individ se va bucura de protecție internațională. Este un program utopic recognoscibil: pentru standardele politice pe care le susține și pentru pasiunea emoțională pe care o inspiră, acest program se inspiră din imaginea unui loc care nu a fost încă realizat. Acesta promite să pătrundă inexpugnabilitatea frontierelor de stat, înlocuindu-le treptat cu autoritatea dreptului internațional. Se mândrește cu faptul că oferă victimelor din întreaga lume posibilitatea unei vieți mai bune. Promite să facă acest lucru lucrând în alianță cu statele atunci când este posibil, dar acătându-le cu degetul și făcându-le de rușine atunci când încalcă cele mai elementare norme. În acest sens, drepturile omului au ajuns să definească cele mai înalte aspirații atât ale mișcărilor sociale, cât și ale entităților politice – statale și interstatale. Ele evocă speranță și provoacă acțiune.

Este surprinzător să observăm cât de recent s-a generalizat acest program. În cursul anilor 1970, orizontul moral al occidentalilor s-a schimbat, deschizând un spațiu pentru tipul de utopie care s-a coagulat într-o mișcare internațională pentru drepturile omului care nu mai existase până atunci. Drepturile eterne ale

umanității au fost proclamate în epoca Luminilor, dar au fost atât de profund diferite în ceea ce privește rezultatele practice – până la și incluzând revoluții sângeroase –, încât au constituit o cu totul altă viziune. În 1948, în urma evenimentelor ce au urmat Celui de-Al Doilea Război Mondial, a fost proclamată Declarația universală a drepturilor omului. Dar a fost mai puțin anunțarea unei noi ere, cât o coroană funerară depusă pe mormântul speranțelor din timpul războiului. Lumea și-a ridicat privirea pentru o clipă, apoi și-a reluat agendele postbelice, care se cristalizaseră în aceiași ani în care Organizația Națiunilor Unite – care a elaborat Declarația – a apărut. Prioritatea a căzut pe victoria uneia sau alteia dintre celor două viziuni globale ale Războiului Rece cu privire la SUA, Uniunea Sovietică și continentul european, continent pe care și-l împărțeau între ele. Iar lupta pentru decolonizarea imperiului a făcut din competiția Războiului Rece una globală, chiar dacă unele state noi s-au străduit să găsească o ieșire din rivalitatea acestuia pentru a-și trasa propriul curs. Statele Unite, care au impulsionat inflația de speranțe globale în timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial pentru o nouă ordine după acesta și a introdus ideea de „drepturi ale omului” într-o circulație minoră, au renunțat curând la această sintagmă. Atât Uniunea Sovietică, cât și forțele anticolonialiste au fost mai dedicate unor idealuri colective de emancipare – comunismul și naționalismul – drept cale către viitor, nu susținătoare ale unor drepturi individuale în mod direct sau ale consacării lor în dreptul internațional.

Chiar și în 1968, declarat de ONU „Anul Internațional al Drepturilor Omului”, aceste drepturi au rămas periferice drept concept organizatoric și aproape inexistente ca mișcare. ONU a organizat conferința cu ocazia celei de-a douăzecea aniversări la Teheran, Iran¹, pentru a aduce aminte și a reînvia principii-

¹ Prima Conferință Internațională a Drepturilor Omului (22 aprilie – 13 mai 1968), cu participarea reprezentanților a 84 de state, patru organizații regionale și 57 de ONG-uri. (*N. tr.*)

le născute moarte. A fost o scenă extraordinară. Dictatorul șah, Mohammad Reza Pahlavi, a deschis conferința de primăvară prin a le atribui străvechilor săi compatrioți descoperirea drepturilor omului: tradiția marelui împărat persan Cyrus, de peste un mileniu, a afirmat șahul, își găsisse împlinirea în dinastia sa prin respectul pentru principiile morale. Întâlnirile care au urmat, prezidate de sora sa, prințesa Ashraf², au adus în prim-plan o interpretare a drepturilor omului cu totul de nerecunoscut: eliberarea națiunilor aflate anterior sub dominație imperială a fost prezentată ca fiind cea mai importantă realizare de până atunci, rezultatul unui lung marș al drepturilor omului, precum și modelul pentru ceea ce mai trebuie realizat – nu în ultimul rând în Israel, care a primit o atenție anemică în timpul procedurilor, din cauza ocupărilor teritoriale după Războiul de Șase Zile împotriva vecinilor arabi.³ Cu toate acestea, în 1968, în afara ONU, drepturile omului nu au devenit încă un set puternic de idealuri, iar acest fapt este mai important decât tot ceea ce s-a întâmplat la evenimentul pus în scenă de șah.⁴ Pe măsură ce conferința își derula mișcările scenaristice, lumea reală exploda în revoltă. Mai 1968 a adus la Paris cea mai mare agitație postbelică, cu studenții și muncitorii care au închis țara și au cerut sfârșitul compromisurilor clasei de mijloc. În locuri îndepărtate din întreaga lume, din Europa de Est până în China și în Statele Unite, de la Berkeley la New York, oamenii – în special tinerii – au cerut schimbare. Dar, în afara Teheranului, nimeni din dezbinarea

² Ashraf ol-Molouk Pahlavi (1919-2016), sora geamănă a șahului Iranului, membră a dinastiei Pahlavi, apărătoare a drepturilor femeilor, în exil în Occident după revoluția islamică din Iran din anul 1979. (*N. tr.*)

³ Conflictul armat dintre Israel și o coaliție a statelor arabe, în primul rând Egipt, Iordania și Siria, între 5 și 10 iunie 1967, s-a soldat cu ocuparea Fâșiei Gaza, a Peninsulei Sinai, a Platoului Golan și a Cisiordaniei. (*N. tr.*)

⁴ A se vedea U.N. Doc. A/Conf.32/SR.1-13 (1968) pentru lucrările Conferinței. Comparați cu Roland Burke, „From Individual Rights to National Development: The First UN International Conference on Human Rights, Tehran, 1968”, *Journal of World History* 19, 3 (2008), p. 275-296.

globală a lui 1968 nu s-a gândit la o lume mai bună care să fie guvernată de „drepturile omului”.

Deci drama drepturilor omului este că au apărut în anii 1970, aparent de nicăieri. În contextul în care Uniunea Sovietică își pierduse în mare credibilitatea (iar aventura americană în Vietnam a provocat atât de multă indignare internațională), drepturile omului nu au fost beneficiarele imediate. În timpul crizei superputerilor din anii 1960, alte viziuni utopice au prosperat. Acestea făceau apel la comunitate acasă, răscumpărând Statele Unite de consumerismul deșănțat, la „socialismul cu față umană” în imperiul sovietic sau la o mai mare eliberare de așa-numitul neocolonialism în Lumea a Treia. La acea vreme, nu existau aproape deloc organizații nonguvernamentale care să susțină drepturile omului; Amnesty International⁵, un grup în devenire, era practic necunoscut. Din anii 1940 până în 1968, cele câteva ONG-uri care considerau drepturile omului ca parte a misiunii lor au luptat pentru ele în cadrul ONU, dar Conferința de la Teheran a confirmat inutilitatea agonizantă a acestui proiect. Un șef de ONG cu vechime, Moses Moskowitz⁶, a observat cu amărăciune în urma Conferinței că ideea drepturilor omului „nu a reușit încă să stârnească curiozitatea intelectualilor, să agite imaginația reformatorilor sociali și politici și să evoce răspunsul emoțional al moraliştilor”.⁷ Avea dreptate.

Cu toate acestea, în decurs de un deceniu, drepturile omului vor începe să fie invocate în întreaga lume dezvoltată și de mult mai mulți oameni obișnuși decât înainte. În loc să implice

⁵ Amnesty International (AI), organizație neguvernamentală internațională focalizată pe drepturile omului, înființată în anul 1961 la Londra de avocatul Peter Benenson; în 1977 a primit Premiul Nobel pentru pace. (N. tr.)

⁶ Moses Moskowitz (1910-1990), secretar general al Consiliului Consultativ al Organizațiilor Evreiești (CCJO), ONG înființat în anul 1947 și acreditat la ONU; autor de cărți dedicate drepturilor omului și dreptului internațional. (N. tr.)

⁷ Moses Moskowitz, „The Meaning of International Concern with Human Rights”, în René Cassin: *Amicorum Discipulorumque Liber*, 4 vol. (Paris, 1969), vol. 1, *Problèmes de protection internationale des droits de l'homme*, ed. Karel Vasak, p. 194.

eliberarea colonială și crearea națiunilor emancipate, drepturile omului însemnau acum, cel mai adesea, protecție individuală împotriva statului. Amnesty International a devenit vizibilă drept far călăuzitor al noilor idealuri, câștigând pentru activitatea sa Premiul Nobel pentru pace în 1977. Popularitatea noului său mod de apărare a drepturilor a transformat pentru totdeauna ceea ce însemna să militezi pentru cauze umane și a dat naștere unei noi mări și unei noi epoci de susținere internaționalistă a cetățenilor. Occidentalii au lăsat în urmă visul revoluției – atât pentru ei înșiși, cât și pentru Lumea a Treia pe care o stăpâniseră cândva – și au adoptat alte tactici, imaginând o lege internațională a drepturilor omului ca administrator al unor norme utopice și ca mecanism de îndeplinire a acestora. Chiar și politicienii, mai ales președintele american Jimmy Carter, au început să invoce drepturile omului ca rațiune călăuzitoare a politicii externe a statelor. Și, cea mai vizibilă dintre toate, relevanța publică a drepturilor omului a crescut vertiginos, așa cum se poate măsura prin simpla prezență a sintagmei în ziare, deschizând calea spre supremația lor actuală. După ce nu a fost aproape niciodată folosită în limba engleză înainte de anii 1940, când cunoscuse doar o creștere modestă, expresia „drepturile omului” a fost tipărită în 1977 în *New York Times* de aproape cinci ori mai des decât în orice an anterior din istoria acestei publicații. Lumea morală se schimbase. „Oamenii concep istoria pe perioade lungi”, spune Philip Roth într-unul dintre romanele sale, „dar ea e de fapt o chestie foarte bruscă.”⁸ Niciodată acest lucru nu a fost mai adevărat ca atunci când vorbim de istoria drepturilor omului.

Nu există nicio modalitate de a da seama de apariția recentă și de puterea contemporană a drepturilor omului fără să ne concentrăm asupra dimensiunii lor utopice: imaginea unei alte lumi, mai bune, a demnității și a respectului care stă ca fundament al

⁸ Philip Roth, *American Pastoral* (New York, 1997), p. 87 [*Pastorală americană* (Iași: Polirom, 2014), p. 128].

atracției lor, chiar și atunci când drepturile omului par a fi despre reforme lente și fragmentate. Însă, departe de a fi singurul idealism care a inspirat credința și activismul în cursul evoluției umanității, drepturile omului au apărut istoric ca ultima utopie – una care a devenit puternică și proeminentă pentru că alte viziuni au decăzut. Drepturile omului sunt doar o versiune modernă particulară a angajamentului antic al lui Platon, al Deuteronomului – și al lui Cyrus – față de cauza dreptății. Chiar și printre sistemele moderne de libertate și egalitate, ele sunt doar unul printre altele; nu au fost nici pe departe primele care să facă din aspirațiile globale ale umanității punctul central. De asemenea, nici nu sunt singurul strigăt de mobilizare imaginabil în jurul căruia să se construiască o mișcare populară de jos. După cum a înțeles atât de bine Moses Moskowitz în pragul ascensiunii lor, drepturile omului ar trebui, în primul rând, să câștige sau să piardă pe terenul imaginației. Și, pentru ca ele să câștige, altele vor trebui să piardă. Pe tărâmul gândirii, ca și în cel al acțiunii sociale, drepturile omului sunt cel mai bine înțelese ca supraviețuitori: zeul care nu a eșuat în timp ce alte ideologii politice au sucombat. Dacă au evitat eșecul, a fost mai ales datorită înțelegerii lor pe scară largă ca o opțiune alternativă morală la utopiile politice falimentare.

Istoricii din Statele Unite au început să scrie istoria drepturilor omului în urmă cu un deceniu. De atunci, un nou domeniu s-a cristalizat și a luat amploare. Aproape în unanimitate, istoricii contemporani au adoptat o atitudine de celebrare față de apariția și progresul drepturilor omului, oferind entuziasmului recent istorii înălțătoare. Divergențele sunt, în primul rând, cu privire la localizarea adevăratei descoperiri, la greci sau la evrei, la creștinii medievali sau la primii filosofi moderni, la revoluționarii democrați sau la eroii aboliționști, la internaționaliști americani sau la vizionarii antirasisti. În reformularea istoriei lumii ca materie primă pentru ascensiunea progresivă a drepturilor internaționale

ale omului, aceștia au recunoscut rareori că istoria anterioară a luat deschise diverse căi spre viitor, mai degrabă decât să paveze un singur drum spre modalitățile actuale de gândire și acțiune. Și, în studierea mai recentă a drepturilor omului, odată ce acestea au intrat în scenă, istoricii s-au împotrivit considerării lor ca o ideologie atrăgătoare printre multe altele. În schimb, au folosit istoria pentru a le confirma ascensiunea inevitabilă, mai degrabă decât să înregistreze alegerile și accidentele care s-au întâmplat. Este nevoie de o abordare diferită pentru a dezvălui adevăratele origini ale acestui program utopic recent.

Istoricii drepturilor omului își abordează subiectul, în ciuda noutății sale, așa cum istoricii bisericii îl abordau odinioară pe al lor. Ei consideră cauza fundamentală – așa cum istoricul bisericii a tratat religia creștină – ca un adevăr salvator, descoperit mai degrabă decât realizat în istorie. Dacă un fenomen istoric poate fi făcut să pară ca o anticipare a drepturilor omului, este interpretat ca ducând la acestea în același mod în care istoria bisericii a tratat în mod faimos iudaismul, pentru atât de mult timp, ca o mișcare protocreștină pur și simplu confuză în privința adevăratului său destin. Între timp, eroii care sunt văzuți ca avansând drepturile omului în lume – la fel ca apostolii și sfinții – sunt în general tratați cu uimire necritică. Hagiografia, de dragul imitării morale a celor care urmăresc flacăra, devine genul principal. Iar organizațiile care par în cele din urmă să instituționalizeze drepturile omului sunt tratate ca biserica inițială: o comunitate de credincioși începătoare, dar cu speranță universală, care se luptă pentru bine într-o vale de lacrimi. Dacă eșuează cauza, este din cauza răului; dacă reușește, nu este din întâmplare, doar cauza este dreaptă. Aceste abordări furnizează miturile pe care noua mișcare le dorește sau de care are nevoie.

Ele corespund unui consens public și cu consecințe politice cu privire la sursele drepturilor omului. Acestea apar în mod obișnuit în comentariile jurnalistice și în discursurile politice ca o cauză atât străveche, cât și evidentă. Atât istoricii, cât și analiștii